

Аналіз управління запозиченнями українських банків на міжнародних фінансових ринках

Розглядається проблема використання коштів залучених українськими банками на міжнародних фінансових ринках. Проаналізовано зовнішні зобов'язання банківської системи України. Запропоновано обмежити найризикованіші банківські операції та надати підтримку експортним операціям.

Ключові слова: міжнародні фінансові ринки, ресурси, імпорт, банки.

Зміни, які відбуваються останнім часом в економічній системі країни, кардинально впливають на напрями та темпи розвитку банківської системи і потребують розгляду та вивчення великої кількості проблемних питань, що стали сьогодні особливо актуальними. В умовах поглиблення кризових процесів надзвичайно важливого значення набуває питання створення основи для здійснення прогресивних структурних змін в економіці, які сприяють забезпеченню стійкого і довготривалого розвитку країни, зменшенню залежності від сировинної кон'юнктури та підвищенню конкурентоспроможності. Залучення іноземного капіталу для розвитку національної економіки є однією з передумов поживлення інвестиційної активності та виходу з кризи. В такій ситуації зростає роль банків із залучення вільних ресурсів, оскільки від зростання ресурсного потенціалу банків значно залежать сприятливий інвестиційний клімат у країні. Важливим питанням є пошук дієвих механізмів управління ресурсами, залученими за кордоном, що зумовлює актуальність дослідження можливостей ефективного використання зовнішніх запозичень українськими банками. Проблема зовнішніх запозичень та управління ризиками, пов'язаними з ними, є досить актуальною на сьогоднішній день, тому що впливає на державний бюджет, грошово-кредитну та валютну систему, внутрішні та зовнішні заощадження, іноземні інвестиції, рівень інфляції та в цілому на економічний розвиток.

Дослідженням проблем залучення та використання коштів на європейських фінансових ринках займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. Міщенко, В. Гець, Т. Вахненко, О. Дзюблюк, С. Буковинський, Р. Іботсон, Ф. Мишкін, В. Падалка, М. Савлук, Л. Сігел та ін. В їх працях розглядаються питання оцінки вартості запозичених коштів, особливості правовідносин учасників таких операцій. Але цим працям бракує комплексності та системності, а питання оцінки ефективності використання залучених коштів від здійснення зовнішніх запозичень комерційними банками майже не розглянуті.

Проблема залучення зовнішніх ресурсів в банківську систему є важливим питанням для багатьох країн із ринками, що розвиваються. Це стимулює залучення іноземних інвестицій, підвищує міжбанківську конкуренцію. Наслідками конкуренції повинні стати підвищення якості послуг, які надаються, зниження відсоткових ставок, підвищення ефективності фінансового посередництва. Однак вирішення даної проблеми не можна пов'язувати з безоглядним одностороннім підходом, який не враховує необхідності забезпечення стабільності розвитку фінансової системи [1].

Зовнішня заборгованість на сучасному етапі є однією з ключових проблем урядів та приватного сектору. Варто відзначити, що усі проблеми української економіки лежать в неправильному управлінні ресурсами банківської системи та й держави в цілому. Сьогодні можна із впевненістю стверджувати, що основним катализатором глибокої економічної кризи в Україні стало спрямування потоків капіталу залученого на зовнішніх фінансових ринках не у виробництво, розвиток промисловості, а на споживання [2].

Метою статті є аналіз та оцінка результатів управління запозиченнями залученими українськими банками на міжнародних фінансових ринках та їх вплив на економіку України.

Першим з українських банків, хто дебютував на міжнародних фінансових ринках, був дніпропетровський Приватбанк. В 1997 р. він залучив і повністю погасив синдигований кредит, а в 2003-му – успішно розмістив на міжнародних ринках капіталів єврооблігацій на 100 млн. дол. США під 10,85% річних. Головною метою банку був вихід на міжнародні ринки капіталів, створення публічної кредитної історії і розширення кола іноземних інвесторів банку. Пізніше його прикладом скористалися й інші українські банки. Але активні залучення українських банків на міжнародних ринках розпочалися дещо пізніше.

Період 2005-2007 рр. характеризується високими темпами нарощування банками запозичень на зовнішніх фінансових ринках: зовнішня заборгованість банків зросла з 1,75 млрд. дол. США (станом на 1 січня 2004 р.) до 14,09 млрд. дол. США (станом на 1 січня 2007 р.), при цьому, збільшилась більше ніж утричі – з 7,3% до 25,8%, питома вага зовнішньої заборгованості банків у валовому зовнішньому борзі України. Станом на 1 липня 2007 р. зовнішній борг України складав 65,4 млрд. дол. США. Борг приватного сектору становив 51,9 млрд. дол. США, майже 80% загальної суми. Помітне збільшення сукупного боргу на 53,5% можна переважно пояснити запозиченнями банків на міжнародних фінансових ринках, сукупний зовнішній борг яких на 1 липня 2007 р. досяг 21,2 млрд. дол. США. Результатом цих дій частка банківського сектору у сукупному зовнішньому борзі зросла на 32,4%.

Пошук шляхів і сфер примноження капіталу та збереження його від інфляції став ще одним вагомим чинником, який сприяв розширенню присутності представників західного фінансового капіталу на ринках країн, що розвиваються [3].

Впродовж докризового періоду Україна увійшла до п'ятірки лідерів серед країн Центральної та Східної Європи за темпами зростання кредитів. Українські банки, зовнішні зобов'язання яких за дев'ять місяців 2007 р. зросли на 11,6 млрд. дол. США, активно нарощували споживче кредитування. Обсяги банківського кредитування фізичним особам на внутрішньому ринку за цей же період зросли на 10,3 млрд. дол. (рис. 1).

Приріст зовнішнього боргу в банківському секторі в 2008 р. відбувся на 8,5 млрд. дол. США, або 27,4%, і на 1 січня 2009 р. становив 39,4 млрд. дол. США (38,2% від валового зовнішнього боргу та 21,7% від ВВП). Але якщо перші три квартали характеризувалися зростанням зовнішніх запозичень швидкими темпами на 11,2 млрд. дол. США, то в IV кварталі відбулося відчутне його скорочення на 2,7 млрд. дол. США [4].

Станом на червень 2008 р. зовнішній борг України сягнув 60% ВВП, що вдвічі перевищує оптимальне значення для країн з перехідною економікою [5].

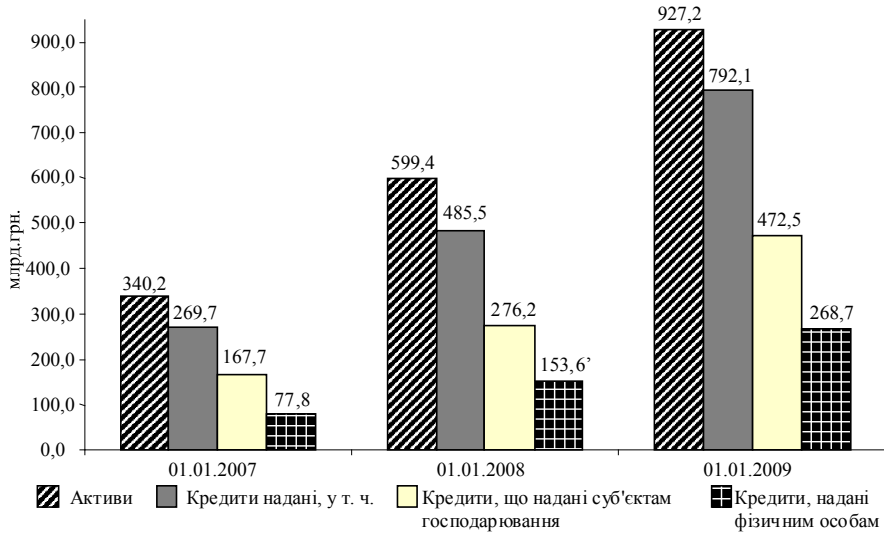

Рис. 1. Динаміка активів, кредитів, що надані суб'єктам господарювання та фізичним особам

Завдяки зростанню зовнішнього кредитування, а також диверсифікації його джерел, з'явився додатковий ризик надмірних запозичень, що проявився під час кризи 2008-2010 рр. Утворився механізм, коли банківська система завдяки споживчому кредитуванню інтенсивно перерозподіляла зовнішні запозичення для фінансування зарубіжних виробників товарів кінцевого призначення, які експортуються до України [6].

Високі темпи нарощення зовнішнього боргу відбулися на основі неправильної оцінки ситуації топ-менеджерами українських банків, які розраховували на можливість постійного рефінансування зовнішніх позик.

Подорожчання вартості кредитних ресурсів на міжнародних ринках, що фактично унеможливило отримання нових позик, спровокувало кризу ліквідності для банківського сектору України. Українські банки виявилися неспроможними погашати власні кредити або навіть рефінансувати їх під вищі відсотки. Банківські установи, які активно залучали зовнішні кредити, опинилися на межі дефолту.

Негативний вплив сукупності зовнішніх та внутрішніх чинників разом з напруженою політичною ситуацією в країні спровокували закриття доступу до зовнішніх ринків запозичень, що позначилося значним спадом виробництва, падінням курсу національної валюти та проблемами у фінансовій сфері.

Для погашення зовнішніх зобов'язань довелося акумулювати грошові ресурси на внутрішньому ринку в основному за рахунок вилучення з обороту підприємств, що призвело до спаду виробництва і згорання інвестиційних програм, та за рахунок допомоги уряду та Національного банку України.

Справдилося припущення десятирічної давнини про те, що фінансування видатків споживчого характеру, які не впливають на потенціал економіки щодо обслуговування боргів, накладає на країну борговий зашморг [7].

У 2009 р. зовнішній борг банківського сектору скоротився до 30,8 млрд. дол. США, що на 8,7 млрд. дол. США менше, ніж на початок року.

Пояснення цьому прості – у 2009 р. діяльність банків на зовнішньому ринку пов'язана в основному з питанням реструктуризації попередніх зобов'язань.

Банки із значними труднощами погашали кредити, отримані в попередні роки. Дочірні установи іноземних банків вирішували свої проблеми за допомогою значних вливань ресурсів материнськими компаніями та реструктуризації боргів.

Постійне падіння суверенних рейтингів та політичний хаос у державі, зростання інвестиційних ризиків не сприяли відновленню зовнішнього кредитування. Боргові папери українських банків виявились настільки неліквідними, що продавалися з дисконтом менше 60% у найбільш панічний період. Результат – у 2009 р. позики українським банкам не видавалися. Виняток – кредит державному Укресімбанку, наданий ЄБРР разом із Standard Bank, Calyon Bank та CitiBank [8].

Ще одним джерелом підтримки банківських установ під час кризи став субординований борг. Він має декілька переваг:

- сплата процентів за субординованим боргом здійснюється за рахунок збільшення валових витрат;
- сплата відсотків за субординованим боргом може бути відстрочена, якщо рівень прибутковості не дозволяє банку здійснити такі виплати;
- боргові зобов'язання не надають їх власникам права на управління банком;
- кошти на умовах субординованого боргу залучаються на строк не менше ніж п'ять років;
- субординований борг повертається кредиторам в останню чергу після задоволення вимог усіх інших кредиторів у випадку банкрутства установи.

Характерним для банків з іноземним капіталом стало збільшення капіталу за рахунок підтримки материнських структур. Докапіталізація іноземних банків залучила у фінансовий сектор 1,8 млрд. дол. Зокрема, Промінвестбанк від Внешекономбанку отримав понад 4 млрд. грн., основний акціонер Укрсіббанку BNP Paribas збільшив його капітал на 1,275 млрд. грн., статутний капітал ВТБ Банку зріс на 770 млн. грн., Укрсоцбанку – на 200 млн. грн.

Варто відзначити, що деякі банки, незважаючи на фінансові труднощі, погасили свої зобов'язання перед зовнішніми кредиторами. Найбільший внесок у зменшення зовнішніх публічних боргів українського банківського сектору внесли фінансові установи з іноземним капіталом. Так, за даними інвесткомпанії Astrum Investment Management, Укрсіббанк повернув іноземним інвесторам \$325 млн. (синдикований кредит і клубна позиція), Райффайзен Банк Аваль – \$233 млн. (синдикат і євробонди), Укрсоцбанк – \$200 млн., банк «Форум» – \$100 млн. (євробонди). Рекордсменом із погашення «публічної» заборгованості перед іноземними кредиторами став державний «Укресімбанк», який погасив два випуски єврооблігацій на загальну суму \$595 млн. [9].

Також варто звернути увагу на першопричини погіршення економічної ситуації в Україні – неефективне управління ресурсами, запозиченими банківськими установами на зовнішньому ринку. Банки спрямовували залучені кошти на споживче кредитування фізичних осіб, яке забезпечувало швидку ліквідність та високий прибуток, але водночас стимулювало імпорт іноземної продукції, що негативно вплинуло на платіжний баланс призвело до необумовленого швидкого росту цін, забезпечувало умови для росту інфляції.

Проаналізуємо вплив ефективності управління зовнішнім боргом банківського сектору на економіку України, зокрема на темпи інфляції. Показником, що характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує

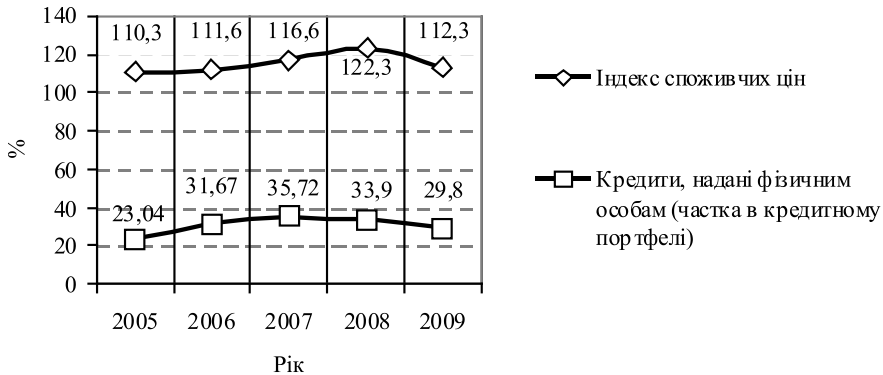

Рис. 2. Вплив зміни частки кредитів наданих фізичним особам у кредитному портфелі банку на індекс споживчих цін [10]

населення для невиробничого споживання, є індекс споживчих цін. Він показує зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді. Варто зазначити, що індекс споживчих цін є одним з показників, який характеризує інфляційні процеси в економіці.

Дані рис. 2 показують, як набирала оберти маховик інфляції при збільшенні частки кредитів фізичних осіб у кредитному портфелі банківської системи.

В 2005-2006 рр. відбувалося контрольоване зростання цін: у 2005 р. індекс споживчих цін зріс порівняно з 2004 р. на 10,3% при частці кредитів фізичних осіб 23,04%, а в 2006 р. – на 11,6% порівняно з 2005 р. при збільшенні частки споживчих кредитів до 31,67%. Ситуація почала виходити із під контролю, починаючи з 2007 р., у якому індекс споживчих цін зріс на 16,6%. В 2007 та 2008 рр., коли кредитування фізичних осіб сягнуло свого піку, інфляція набирала значних обертів, зупинити які дуже важко, що ми можемо побачити із зростання значень індексу споживчих цін (рис. 2)

Але слід звернути увагу на дві точки, на яких яскраво видно, де індекс споживчих цін набував мінімального значення, відповідно зменшувалися і темпи інфляції, коли частка кредитів фізичних осіб у загальному портфелі банківського сектору складає менше 30%, що ми бачимо у 2005 та 2009 рр. З цього можна зробити висновок, що допустима частка кредитів наданих фізичним особам у кредитному портфелі банківської системи повинна складати менше 30%. Для цього Національний банк України повинен прикладати максимум зусиль, щоб утримувати цей показник у межах норми.

Ще одним негативним чинником є від'ємне сальдо платіжного балансу. Розглянемо, як впливає неефективне управління зовнішнім боргом на імпорту. Як бачимо з рис. 3, зростання обсягів кредитів фізичних осіб протягом 2005-2008 рр. з 33,16 млрд. грн. до 268,7 млрд. грн. прямо пропорційно впливає на імпорту споживчих товарів в Україну, який зріс з 223,78 млрд. грн. до 548,96 млрд. грн. Темпи збільшення обсягів споживчого кредитування в Україні перевищили темпи зростання виробництва. Щоб задовольнити зростання попиту, потрібно збільшувати імпорту. Своєю чергою, зменшення обсягів кредитування фізичних осіб з 268,7 млрд. грн. до 222,6 млрд. грн., також відразу позначилося на рівні імпорту

Рис. 3. Вплив зміни об'єму кредитів, наданих банками фізичним особам на імпорт [10]

ні та скорочення внутрішнього попиту стали передумовами різкого скорочення дефіциту зовнішньої торгівлі (з 12,8 млрд. дол. США в 2008 р. до 1,8 млрд. дол. у 2009 р.).

Варто зазначити, що ресурси на зовнішніх ринках залучали майже усі країни Східної та Південної Європи, але втримати під контролем показник платіжного балансу шляхом збільшення експорту завдяки модернізації виробництва, оновлення основних засобів, впровадженню нових технологій змогли лише Чехія, Польща, Словаччина та Словенія. Інші країни, зокрема Україна, через спрямування залучених на зовнішніх ринках ресурсів на споживчі цілі, відсутність економічних реформ зустріли світову фінансову кризу із значними дефіцитами платіжного балансу. Причиною цього є те, що економіка України трималася на плаву завдяки використанню матеріальних та інноваційно-технологічних запасів радянського походження. Проте вони або вже використані, або втратили своє стимулююче значення через технологічну застарілість (період їх розробки – 60-80-ті роки ХХ ст.) [11].

Отже, із проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Збільшення частки споживчого кредитування за рахунок швидкого приросту зовнішніх боргів є основною причиною фінансової кризи та економічної нестабільності в Україні. Зростання частки кредитування фізичних осіб, які спрямовувалися на споживання, забезпечувалося переважно не за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів, а за рахунок зовнішніх запозичень.

2. Проведений аналіз показників кредитної діяльності банків та індексу споживчих цін, що характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання, дав можливість зробити висновок, що оптимальне значення частки кредитів фізичних осіб у портфелі банківського сектору не має перевищувати 30%.

3. Ріст обсягів кредитів фізичних осіб прямопропорційно впливає на імпорт споживчих товарів в Україну. Тому Національний банк повинен постійно контролювати цей показник та стимулювати кредитування підприємств-експортерів.

ту, який пішов на спад до 441,79 млрд. грн. в 2009 р., а в 2008 р. він складав 548,96 млрд. грн. (рис. 3).

Стрімке зростання імпорту, яке стало наслідком збільшення кредитування фізичних осіб, та відповідно зростання внутрішнього споживання спричинило розширення дефіциту платіжного балансу. У 2008 р. дефіцит поточного рахунку досягнув максимальної точки за останнє десятиліття 7,0% від ВВП та став одним із чинників високої вразливості економіки України до змін зовнішніх умов. Скорочення внутрішнього попиту та закриття зовнішніх фінансових ринків для України, девальвація гривні

Список використаних джерел

1. Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. Міщенко, В. Жупанин // Вісник Національного банку України. – 2008. – №7. – С. 8-12.
2. Кравчук К. Проїсти все / К. Кравчук // Контракти. – №50. – 2008 – С. 14-15.
3. Шелудько Н. М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектора України / Н. М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. – 2006.– №2. – С. 85-92.
4. Дані з Веб-сторінки : <http://www.cbonds.info/ua/rus/analytics/>.
5. Вахненко Т. Зовнішні корпоративні запозичення та ризики для фінансової стабільності / Т. Вахненко // Дзеркало тижня. – 2008.– №6(685).
6. Буковинський С. А. Зростання корпоративного зовнішнього боргу України: макроекономічні наслідки та ризики для економіки / С. А. Буковинський, С. А. Гриценко, А. А. Гриценко, Т. Є. Унковська // Фінансова політика й економічне регулювання. – 2007. – № 10. – С. 3-18
7. Вахненко Т. Фінансова стійкість держави / Т. Вахненко // Економіст. – 1999. – №7. – С. 22–29.
8. Дані з Веб-сторінки : <http://www.economica.com.ua/search.html>.
9. Дані з Веб-сторінки : <http://www.epravda.com.ua/publications>.
10. Дані з Веб-сторінки : <http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/data/stat.pdf>.
11. Шнипко О. Україна перед викликами глобального конкурентного простору / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. – 2008. – №10. – С. 8-14.

Рихлицький В.В. Аналіз управління заимствованиями українських банків на міжнародних фінансових ринках.

Рассматривается проблема использования средств привлеченных украинскими банками на международных финансовых рынках. Проанализированы внешние обязательства банковской системы Украины. Предложено ограничить самые рискованные банковские операции и оказать поддержку экспортным операциям.

Ключевые слова: международные финансовые рынки, ресурсы, импорт, банки.

Rykhlitsky V.V. Analysis of Ukrainian Banks' Borrowings Management on International Financial Markets.

The problem of application of funds attracted by Ukrainian banks on international financial markets is exposed. External liabilities of Ukrainian banking system are analyzed. The author's suggestions to limit the most risky bank transactions and to support export transactions are presented.

Key words: international financial market, resources, import, banks.

Надійшло 13.07.2011 р.